

Funderar ni på språkriktighetsproblem? Vår spalt Modern svenska be-

handlar språkfrågor av allmänt intresse, som besvaras av professor Carl-Eric Thors. Sänd in frågor till Dagboken som vidarebefordrar dem till språkvetaren.

1. "Hur översätts det finska *avovainio*? Kan förslaget *frihustru* anses passande?"

Den vitsiga finska ordskapelsen *avoliitto* motsvaras närmast av *sammanboende* eller *samboende*. För *avovainio* har vi hittills haft uttrycket *kvinnasom någon bor ihop med* — onekligen ett föga elegant uttryck. (Jag tror inte "frihustru" har någon framtid). I Sverige har man ibland brukat ordet *sambo*, vilket nog är kort, men tyvärr är likalydande med ett ord *sambo* som betyder "avkomling av mulatt och neger". Det kan tänkas att någon term skapas av den nordiska kommitté som så vitt jag vet för närvarande sysslar med äktenskapslagstiftningen. (Här kan för kuriositetens skull nämnas att danskarna talar om *papirløst ægteskab*" pappersløst äktenskap", men den termen har ingen velat ta i bruk i norskan och svenskan.)

Det händer ju att man talar om parterna i ett *sammanboende* som "fästman" och "fästmö", men det språkbruket är inte att rekommendera — *fästman* och *fästmö* bör få ha kvar sin hävdvunna betydelse, "man, kvinna som lovat att ingå äktenskap". Hellre talar jag om parterna i ett *sammanboende* som "någons hustru, respektive man".

2. En annan frågeställare undrar, hur jag ställer mig till ordskapelser som *ljudotek*, *urotek*, *klippotek*.

Stavelsen *tek* kommer från grekiskan, som har gett ordet *bibliotek* till nutida språk, och kan återges med "ställning, samling". På sistone har *tek* dykt upp i nybildningar som *diskotek* (vars förled f.ö. också har grekiskt ursprung: *diskos* "skiva"), *ekotek* "samling av ekologisk litteratur". Av de ord som frågeställaren nämner, kan *urotek* och *ljudotek* till nöds gå an — det är fråga om samlingar av ljud, ur, men jag måste säga, att jag inte kan tycka om *klippotek* — det låter som om det avsåg en samling av (ur)klipp!

När *tek* (som inte brukades som enkelt ord i grekiskan) bryts ut ur t.ex. *bibliotek* och brukas i nybildningar, påminner det mig om vad som har hänt med *-burger* eller försvenskat *-burgare*, som naturligtvis kommer från *hamburgare*, engelskans *hamburger*, men som nu finns i t.ex. *cheeseburger* m.fl.

3. En tredje frågeställare säger: "I min sons matematikbok talas det om *sidovinkel*. Jag blev lärd att det hette *nabovinkel*. Sistnämnda ord kan jag hitta bara i Cannelins lexikon, varför det tydligen rör sig om en finlandism. Synd egentligen, ty *nabo* är ju ett gammalt fint ord och flitigt använt i danskan och norskan."

□ Dagbokens uppskattade språkspalt "Modern svenska" har bytt veckodag och rubrik: hädanefter återfinns ni den på torsdagarna. Det bör vara lätt att komma ihåg: tors- som Thors! För spalten svarar nämligen som förut professor Carl-Eric Thors, och han välkomnar även i fortsättningen frågor och kommentarer från läsekretsen. Ni kan sända era brev till Dagboken, som lovar vidarebefordra dem.

Torsdag med THORS

Skulle?

□ En svensklärare vid ett finskspråkigt läroverk säger så här: "Då jag gick i skola blev jag undervisad att man inte får använda *skulle* i bisatser som börjar med *om* och motsvarar finskans konditionalis. Man borde alltså säga t.ex. Jag skulle köpa en bil, om jag fick pengar. Men det är väl så, att man använder *skulle* ganska allmänt i finlandssvenskan, eller hur? Borde vi svensklärare betrakta *skulle* i dylika sammanhang som fel?"

Utän tvivel är det så, att imperfektformer (t.ex. *fick*, *hade*) är regel i satser som börjar med *om*, ifall (villkorssatser) och som uttrycker ett antagande som strider mot verkligheten. Detta gäller om det allmänna språkbruket i Sverige. (Innehåller *om*-satsen en möjlighet är *skulle* däremot vanligt: Om han skulle ringa i morgon.)

Frågeställarens förmodan att *skulle*-konstruktioner i villkorssatser är vanliga i finlandssvenskan, är riktig. Hos oss hör man t.ex. "Om han inte skulle ha varit så förseknad...", medan en rikssvensk nog skulle säga: "Om han inte hade varit". Satser med imperfektformer i dylika satser (*hade*, *fick*, *kunde* osv.) förekommer dock också hos oss. I ett finskspråkigt läroverk är det enligt min mening det riktiga att lära ut den rikssvenska regeln. Dels kommer säkerligen en del av eleverna att under någon kortare eller längre tid vistas i Sverige, dels är den rikssvenska konstruktionen fullt bruklig även hos oss. Med tanke på det finlandssvenska språkbruket är det väl riktiga att bedöma elevernas *skulle*-konstruktioner mildt. Till frågan om *finge* osv. återkommer jag nästa vecka.

Detta "tek"!

Det var nyligen tal i spalten om vissa moderna bildningar på *-tek*, t.ex. *klippotek*. Flera personer har uttalat sin förvåning över dem, och från prof. Rafael Gyllenberg i Åbo har det kommit skriftliga kommentarer till orden.

Det är uppenbart att orden *klippotek* "frisersalong", *ljudotek* "samling av inspelningar" och *urotek* "uraffär" lätt kan missförstås. Vid *urotek* kan tanken föras till ett ord som *urografi* "specialröntgenundersökning av urinvägarna", och *klippotek* har inte bara lett mina tankar i orätt riktning dvs. till "samling av urklipp". Även om vi i svenskan inte har *tek* som enkelt ord, är *tek* "samling, förvaringsställe" befäst i språkmedvetandet genom det allbekanta *bibliotek*. Därtill kommer *fackord* som *glyptotek* "skulptursamling" och *pinakotek* "tavelsamling" samt det korrekta bildade nyordet *diskotek*.

Klippotek, *urotek* och *ljudotek* framstår också i ett annat avseende som märkvärdiga ord eller rentav som språkliga missfoster. Förleden i dem alla är framstår för språkkänslan som inhemsk (låt vara att ur är ett gammalt lånord), *tek* har som tidigare nämnts grekiskt ursprung. Det finns i svenskan en tydlig motvilja mot sammansättningar, där den ena leden verkar vara inhemsk eller åtminstone hemvan, medan den andra känns främmande. Karakteristisk är den motvilja som möter ordet *byggnation* "byggenskap" och dess synonym *bygrage*. Ordstammen *bygg-* är svensk, men *-tion* och *-age* av latinskt och franskt ursprung.

Också med hänsyn till ordbildningen är det bäst att *inte* använda *klippotek*, *urotek* och *ljudotek*.

Dags / sådags

En frågeställare undrar över innebörden i uttrycken *det är dags* (att göra något) och *det är så dags*.

Det är *så dags* betyder ursprungligen "det är den tiden på dagen", sedan "det är på tiden", "det är hög tid (att göra något)". I nuspråket används *det är sådags* vanligen i betydelsen "det är för sent", alltså egentligen ironiskt. Någon kan säga: "Jag borde skriva och be honom om ursäkt". En annan säger: "Det är så dags nu" och menar "Nu är det för sent".

Det är *dags* (att göra något, att gå hem t.ex.) är ett ganska nytt uttryck, liktydigt med "det är tid att". Både *det är tid att* och *det är dags att* betraktar jag som helt korrekta.

Carl-Eric Thors

Institutet för de inhemska språken
<http://www.sprakinstitutet.fi>

Faktiskt synes *nabovinkel* enligt Akademiens stora ordbok förr ha brukats i Sverige, men kommit ur bruk. Det är sant att *nabo* "granne" är ett gammalt svenskt ord, som väl dock är föga känt numera, men det kan ju nämnas att också *granne* har uråldrig hävd: en bildning till *rann* "hus", som annars bara finns i *rannsaka*, som ursprungligen betytt "förrätta husundersökning".

Carl-Eric Thors